

Krótką historia leku - jak powstaje lek ,
Od pomysłu do pacjenta

Leszek Borkowski
22 marca 2012 roku

Cykl życia produktu leczniczego

- Znalezienie substancji czynnej czyli aktywnej biologicznie, działającej.
- Badania fizykochemiczne, ustalanie optymalnej postaci, badania przedkliniczne, badania kliniczne.
- Dopuszczenie do obrotu.
- Monitorowanie bezpiecznej farmakoterapii.
- Badania rozwojowe czyli kliniczne oraz obserwacyjne.
- Promocja i informacja medyczna o leku.
- Wprowadzenie do systemu np. refundacja apteki otwarte i zamknięte tzw. Lz, chemioterapia niestandardowa, programy lekowe.
- Rejestracja generyków, biopodobnych, me-too, kongenerów czyli różnego typu pochodnych cząsteczki wyjściowej.

Etapy rozwoju leku

- **Poczęcie leku do 15 lat:** pomysł, przypadek, celowane badania naukowe, badania na zwierzętach, badania kliniczne / do 15 lat /
- **Poród leku od 1 roku do 3 lat :** rejestracja narodowa, europejska, światowa
- **Dojrzewanie do 5 lat :** badania obserwacyjne, plan zarządzania ryzykiem, nowe wskazania i nowe przeciwwskazania , OTC-Rp-LZ, zmiany, podejrzewany mechanizm działania
- **Dorosłość do 20 lat:** refundacja, programy lekowe, chemioterapia niestandardowa, stosowanie off label, AOTM, HTA , GIF, Pharmacovigilance, powrót do terapii celowanej, biomarkery predykcyjne, modyfikacja mechanizmu działania.
- **Starość do 5 lat:** malejąca ordynacja, substytucja nowymi cząsteczkami, poczęcie nowego generyku /biopodobnego, cząsteczki mee-too, kongrenery ćwiczenia dla studentów synteza i analiza farmaceutyczna podręczniki chemii farmaceutycznej, farmakologii.
- Czasami starość nie prowadzi do zapomnienia lub usunięcia leku ale następuje jego tryumfalny powrót np. kwas acetylosalicylowy przeciwzakrzepowe działanie/ aspiryna/,
- arsenik TRISENOX w ostrej białaczce promielocytowej APL .

Człowiek – choroba – lek - leczenie

- **Człowiek jego choroby oraz stosowane leki** - tak było od zawsze.
- Początki farmakologii – to magia , istotne były czynności rytualne mające wzmacniać wiarę pacjenta i otoczenia w poprawę stanu chorego.
- Skuteczność leków była niezwykle rzadka i przypadkowa.
- Medycyna egipska, chińska to nieśmiałe początki skutecznych leków.

Leki wczoraj-leczenie standardowe

- Pacjenci z identycznym zespołem chorobowym identycznie leczeni

**Jeden lek dla wszystkich czyli
jak uniwersalne buty,
jeden rozmiar pasuje dla
wszystkich,**

Rezultaty leczenia standardowego

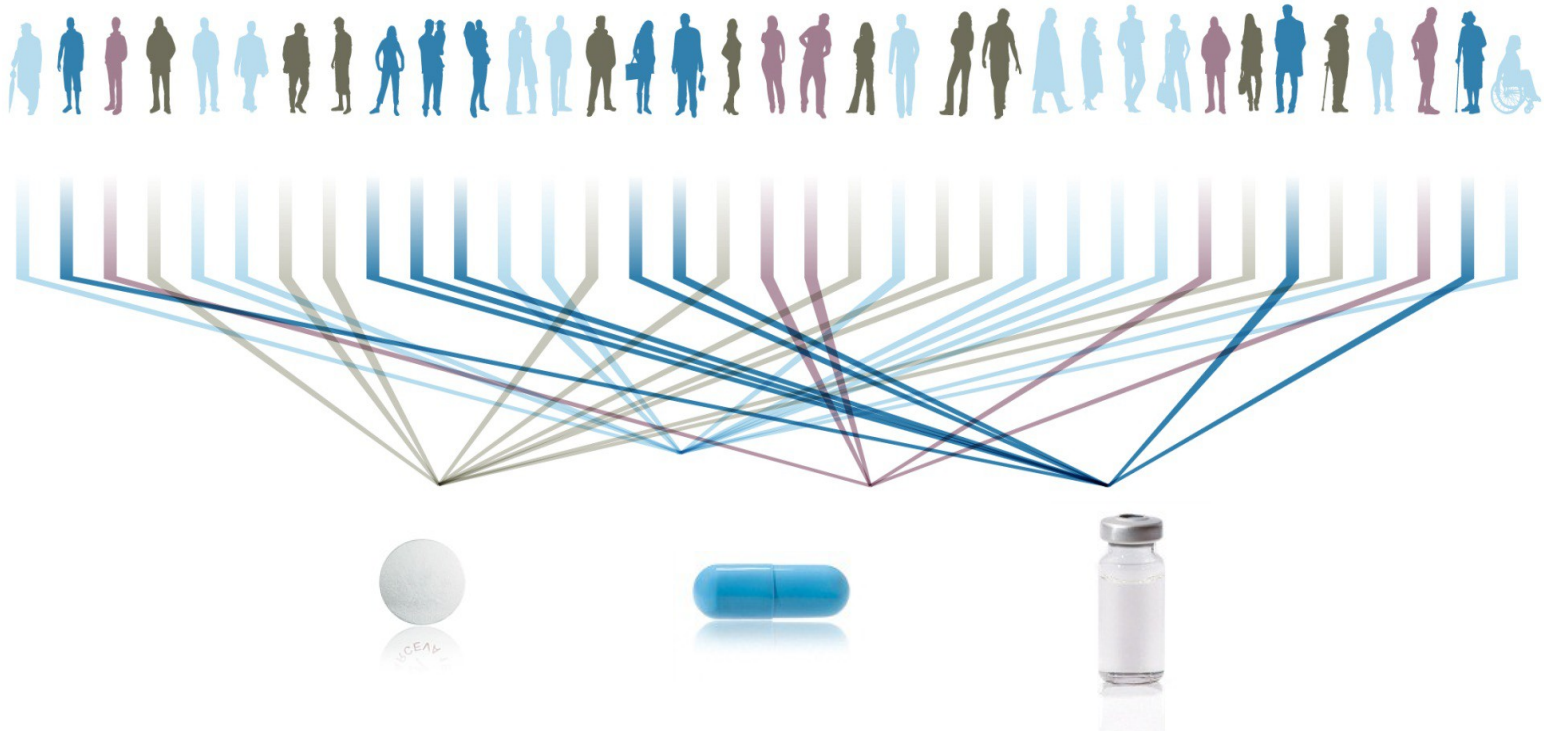
Obszar terapeutyczny _____ Skuteczność(%)

•Choroba Alzheimerera	30
•Zaburzenia rytmu	60
•Depresja (SSRI)	62
•Cukrzyca	57
•Nietrzymanie moczu	40
•Migrena (ostra)	52
•Onkologia	25
•Osteoporoza	48

Leki dzisiaj -leczenie personalizowane

- Medycyna personalizowana (PHC, *ang. Personalised Healthcare*) opisuje nowy sposób podejścia do opieki zdrowotnej, który w sposób szczególny uwzględnia najbardziej aktualną wiedzę z zakresu molekularnych mechanizmów będących przyczyną chorób. Uwzględnia również indywidualną charakterystykę pacjentów.
- Leczenie celowane właściwy lek dla wybranego pacjenta. Gdybyśmy znaleźli dwóch osobników, u których rozwinęły by się nowotwory tego samego narządu to te nowotwory będą inne.

Leczenie celowane - leczenie personalizowane czyli wyselekcjonowanie pacjentów.

Poczęcie leku

1/Najpierw jest choroba .

2/Badanie wielkości populacji chorych i ich prognozowany przyrost .

3/Analiza potencjalnej rentowności prac badawczych , ocena jakości leków już dostępnych na rynku farmaceutycznym.

4/Badanie jej przyczyn- mechanizm danego schorzenia , patogeneza.

5/Badanie potencjalnego punktu uchwytu dla nowej substancji czynnej.

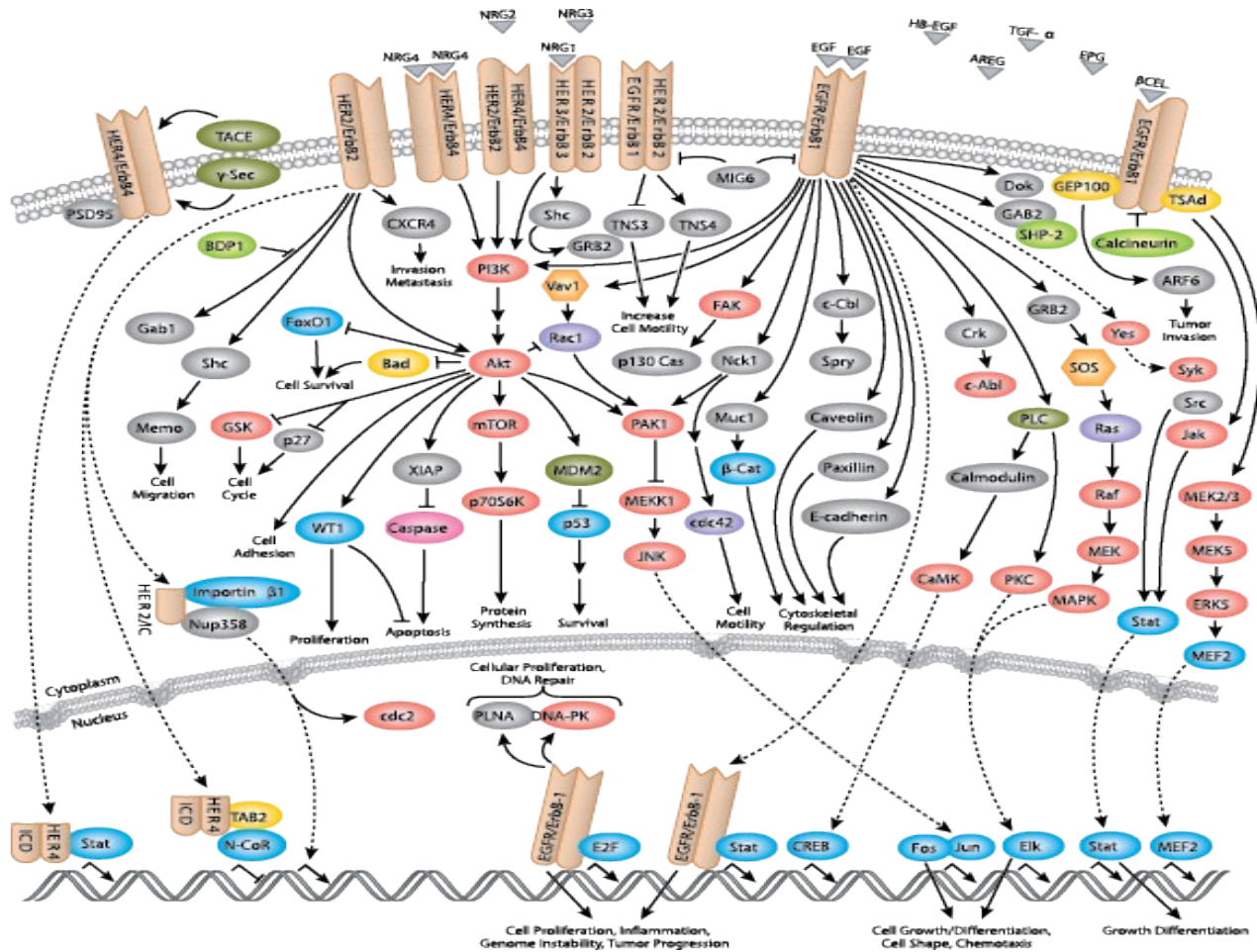
6/Opracowanie i optymalizacja struktury wiodącej . Praca dla bioinformatyków.

Opracowanie i optymalizacja struktury leku

Aby podejmowane decyzje były jak najbardziej trafne, inwestujemy systematycznie w nauki informatyczne. Wykorzystanie: bioinformatyki, chemioinformatyki, statystyki, przetwarzania informacji (*information science*) i inżynierii wiedzy (*knowledge engineering*) ułatwia odkrywanie i rozwijanie nowych leków.

- **Konieczna ścisła współpraca:**
  - biologów molekularnych
  - bioinformatyków
  - klinicystów

Poczęcie leku-badanie przyczyn choroby

Genom i proteom

- GENOM - to zbiór wszystkich genów człowieka. To taki pendrive z artykułami
- PROTEOM - to zbiór wszystkich białek kodowanych przez cały genom. To taki zbiór artykułów.

Nie wiemy jak informacja zawarta w genomie przekłada się na rozwój i funkcjonowanie całego organizmu. Zmiany epigenetyczne czyli zmiany w regulacji ekspresji genów nie wynikają ze zmian w genomie.

Choroby

- Komórki rozmawiają ze sobą za pomocą białek. Obserwowany efekt krążenia informacji genetycznych prowadzi do olbrzymiej ilości zdarzeń prawidłowych. Dzięki temu każda tkanka zachowuje swoją budowę i spełnia swe funkcje.
- W wyniku fałszywych informacji dochodzi do **złych zdarzeń zwanych chorobami nowotworowymi** a właściwie to złymi zdarzeniami są np. nadekspresja czyli nadmierne wytwarzanie białka HER 2.
- W organizmie mamy molekularne znaczniki, które regulują ekspresję genów włączając je lub wyłączając. To są procesy epigenetyczne. Białka, które odczytują, zmieniają lub usuwają te znaczniki molekularne mogą być przyczyną wielu chorób.

Choroby

- Mamy geny złe i dobre.
- Część genów śpi.
- Molekularne znaczniki budzą geny.
- Następuje ekspresja genów.
- Powstają złe białka nośniki złych wiadomości.
- Zaczyna się choroba kaskada różnych białek , które trzeba blokować albo tworzyć albo zwiększać ich stężenie aby leczyć pacjenta.

Powstawanie chorej tkanki

- Najpierw szkielet z włókien fibrynowych.
- Na szkielecie zakotwiczą się komórki tworzące guz/chorą tkankę.
- Aby zła komórka się zaczepiła na szkielecie musi mieć kotwiczkę czyli białko adhezyjne integrynę.
- Jak blokujemy i niszczymy kotwiczkę to nie ma guza – leki inhibitory integryn Etaracyzumab, Cilengityd

Instylacja BCG

- Do pęcherza moczowego z **nienaciekającym rakiem** wprowadzamy bakterie gruźlicy czyli robimy instylację BCG.
- Wywołany przez nie stan zapalny pęcherza pobudza wojsko komórek limfocyty T wytwarzane w szpiku kostnym komórki odpornościowe, które produkują interleukiny aktywujące układ immunologiczny pacjenta oraz następuje wyjazd śmieciarek czyli makrofagów sprzątających komórki nowotworowe z bakteriami gruźlicy.

Angiogeneza powstawanie naczyń krwionośnych w guzie nowotworowym

- Jak podamy leki niszczące lub zmniejszające tworzenie naczyń krwionośnych w guzie to guz jest głodny, słaby i zdycha.
- Tak działa lek Avastin Bevacizumab – nowotwory okrężnicy , odbytu.
- Zatrzymuje on prawidłowe działanie białka VEGF krążącego normalnie we krwi i powodującego wzrost naczyń krwionośnych. W następstwie zatrzymania działania VEGF komórki nowotworowe nie rozwijają własnego zaopatrzenia w krew, tlen i substancje odżywcze.
- Następuje spowolniony wzrost guza.

Imatynib – leczenie zespołu hipereozynofilowego

- Zespół hipereozynofilny to choroba nowotworowa – mamy do czynienia z nadmiarem komórek, które jak balony wypełnione są kinazami tyrozynowymi, enzymami robiącymi katastrofę totalne zniszczenie w otaczających je tkankach.
- Jeżeli pacjent ma mutacje genu kodującego białko PDGF to kinaza tyrozynowa wytwarzana przez białko PDGF jest wrażliwa na lek Imatynib.
- Jeżeli pacjent chorujący na ten sam zespół ma mutacje innego genu kodującego białko BCR-ABL to jego kinaza jest dużo mniej wrażliwa na lek Imatynib.

Nowotwory piersi

- Mechanizm leczenia Herceptyną.

Rak piersi – jedna z głównych przyczyn zgonów u kobiet

Około 1,4 miliona nowych przypadków raka piersi rocznie na świecie

Ponad 450 000 pacjentek nadal umiera rocznie z powodu raka piersi

15–25 % guzów raka piersi wykazuje nadekspresję białka HER2 na powierzchni komórek nowotworowych **Herceptin** blokując białko HER2 hamuje nadmierny rozrost komórek, które wykazują jego nadmierne wytwarzanie

Poczęcie leku

Należy syntetyzować cząsteczkę poprzez :

surowca roślinnego , oczyszczenie a następnie synteza potwierdzająca budowę cząsteczki /
chinina /; a/izolacja z

- b/ modyfikacja cząsteczek o znanym działaniu biologicznym / aspiryna z kw salicylowego /
- c/ wykorzystywanie działań niepożądanych leków już stosowanych / viagra –sildenafil-
szukano inhibitora fosfodiesterazy do wykorzystania w leczeniu niewydolności serca ,
•
- d/ przypadkowe odkrycia /serendipity /ale te jak mówił Pascal zdarzają się tylko umyślnie
przygotowanym Fleming zielona pleśń na hodowli gronkowca ,
odkrycie cisplatyny cytostatyku-fizyk Rosenberg obserwował podział
bakterii pod wpływem prądu elektrycznego , ale to nie on a elektrody platynowe hamowały
rozwój komórkowy,
•
- e/ synteza poprzez roboty do syntezy organicznej / chemia strukturalna i kombinatoryczna ,
elektroniczne metody obliczeniowe i bioinformatyczne

Nowe leki

- Kluczem do rozwoju medycyny personalizowanej są badania, które są w stanie prześledzić przyczyny choroby do poziomu molekularnego. Badania genomu człowieka pomagają dogłębnie zrozumieć biologię komórki i patogenezę chorób.
- W odróżnieniu od względnie statycznego genomu, proteom jest dynamicznym systemem, który może zmieniać skład jakościowy i ilościowy białek w reakcji na zmieniające się warunki (czynniki środowiskowe, temperaturę, ekspresję genów, podanie substancji czynnych itp.).
- Współczesne działania naukowców skupiają się przed wszystkim na ciągłej aktualizacji panelu poznanych mutacji, które w przyszłości mogą stać się celami terapeutycznymi. Konieczne jest też opracowanie prostych i wysokoprzepustowych testów do wykrywania **mutacji punktowych**, insercji, delecji.
- Lista genów biorących udział w rozwoju chorób nowotworowych czyli onkogenów zdecydowanie nie jest pełna. Dlatego dzisiejsi naukowcy uczestniczący w globalnym przedsięwzięciu „**Cancer Genome Project**” (mającym na celu zbadanie genomów nowotworowych) analizują inne kluczowe mutacje, które powodują rozwój i sprzyjają występowaniu chorób nowotworowych. Celem tego zintegrowanego, międzynarodowego przedsięwzięcia badawczego jest wykrycie wszystkich mutacji, które **powodują 50 najczęstszych rodzajów nowotworów u człowieka**.

Biomarkery = Biowskażniki

- Dzisiaj poszukiwanie biomarkerów jest tak samo ważne jak poszukiwanie nowych leków.
- Same nowoczesne leki bez nowoczesnych biomarkerów niewiele pomogą społeczeństwu.
- Rośnie także rola badań cytomolekularnych czyli określenie jaki gen uległ jakiej mutacji.
- Mając lek inowacyjny, biomarker oraz wynik testu genetycznego przystępujemy do leczenia.

Biomarkery = biowskaźniki, biowyznaczniki

- Optymalne stosowanie leków powinno wiązać się z równoczesnym badaniem u pacjenta poziomem:
- a/ **biomarkerów prognostycznych** aby określić stan zaawansowania choroby oraz
- b/ **biomarkerów predykcyjnych** określających postępy w leczeniu czyli jakość odpowiedzi na podawany lek.
- Poszukujemy wyznaczników, biomarkerów czyli cząsteczek na powierzchni i wewnątrz komórek chorych określających rodzaj mutacji genu.
- Biomarkery podpowiedzą nam jak terapia będzie najskuteczniejsza. To także pomaga nam w poszukiwaniu nowych leków, które działałyby selektywnie na komórki w których wystąpiły określone mutacje.

Biomarkery

Osoby zdrowe

Choroba bezobjawowa

Choroba objawowa

leczenie / po leczeniu

Ocena ryzyka

Predyspozycja do rozwoju choroby

Markery serologiczne do wyodrębnienia z populacji osoby wysokiego ryzyka obecność przeciwciał przeciwko Saccharomyces cerevisiae wskazuje osoby zagrożone rozwojem choroby Leśniowskiego-Crona

Skrining

Wczesne rozpoznanie

Biomarkery Prognostyczne

Przewidywanie prawdopodobnego przebiegu choroby

Biomarkery Predykcyjne

Przewidywanie odpowiedzi na lek

Monitorowanie

Monitorowanie przebiegu leczenia

Biomarkery zapalenia

- Włączenie biomarkerów stanu zapalnego takich jak stężenie białka C-reaktywnego/CRP/ lub stężenie fibrynogenu może zapobiec jednemu na 400-500 incydentów sercowo-naczyniowych u osób bez rozpoznanej choroby układu krążenia.

Poczęcie leku-badania przedkliniczne, trwają od roku do 3 lat

- **Stosowane na zwierzętach lub hodowlach tkankowych** , musi być prowadzone według Dobrej Praktyki Laboratoryjnej GLP.
- Przenoszenie ich rezultatów na badania kliniczne wymaga wielkiej pokory naukowej np. aspiryna działa teratogennie na zarodki jaj kurzych.
- Badania przedkliniczne stanowią podstawę do badań bezpieczeństwa i tolerancji w I fazie badania klinicznego.

Poczęcie leku - badania kliniczne I,II i III fazy trwają od 5 do 7 lat

- **Rozwój medycyny nie jest możliwy bez eksperymentów na ludziach zwanych badaniami klinicznymi.** W roku 2012 badano 981 nowych molekuł: szczepionek i leków onkologicznych
- To powoduje ,że są one prowadzone , ale w coraz lepszych warunkach dla pacjenta i pod coraz większą kontrolą.
- **Celem badania klinicznego nie jest słuzenie pacjentowi, nie jest jego indywidualne leczenie a jedynie słuzenie postępowi nauk w zakresie tematycznym badania.**
- Badania kliniczne w onkologii mają najmniejszy sukces ze wszystkich obszarów terapeutycznych. W latach 2000-2011 w EU-EMA zarejestrowano zaledwie 30 nowych molekuł onkologicznych
/ 40 FDA-USA /
- Zabiegi eliminujące powstawanie błędów to wytyczne GCP, ICH, kontrola badań przez monitora, inspekcje organów kompetentnych, randomizacja , zaślepienie.

Pacjenci garną się do badań klinicznych bo widzą tylko wierzchołek góry lodowej a nie dostrzegają ryzyka

- Większość pacjentów polskich postrzega badania kliniczne jako rezultat postępu w medycynie oraz drogę poprawy fatalnej sytuacji w służbie zdrowia.
- Uczestnicy eksperymentu medycznego mają specjalne traktowanie , ominięcie kolejek , lepszy i szerszy zakres towarzyszącej diagnostyki, zwiększoną troskę jaką otacza się osoby uczestniczące w badanie.
- W przypadkach pogorszenia stanu zdrowia, braku poprawy , bezradności medycyny w trudnych do leczenia schorzeniach powoduje ,że wzrasta gotowość pacjentów do udziału w badaniach klinicznych z 50% do prawie 90%

Rejestracja leku

- Pan. dr Waldemar Zieliński

Monitorowanie bezpiecznej farmakoterapii

- Plan Zarządzania Ryzykiem
- Zbieranie działań niepożądanych przez personel medyczny cały oraz pacjenta z opiekunami włącznie.
- **Biały personel musi zgłaszać** natomiast pacjent i rodzina **może** zgłaszać działania niepożądane.
- Stwierdzono, że dopuszczenie pacjenta do zgłaszania działań niepożądanych skraca bieg informacji o 6 miesięcy. Każdy lek pomaga ale także szkodzi.

Zbieranie działań niepożądanych pomaga firmie farmaceutycznej, lekarzowi, pacjentowi, organom państwowym regulacyjnym.

- Mamy na rynku Denosumab lek biologiczny-ludzkie przeciwciało monoklonalne IgG2, który pochodzi od tego samego wytwórcy i występuje na rynku w dawce 60 mg jako Prolia i w dawce 120 mg jako Xgeva
- Oba te produkty lecznicze mają różne wskazania i różne działania uboczne.
- Oznacza to ,że słusznym jest obserwowanie działań niepożądanych w korelacji ze wskazaniem oraz przyjętą dawką. Ta sama substancja czynna nie oznacza zawsze tych samych działań niepożądanych.

Działania niepożądane leków

- Niepożądanym działaniem produktu leczniczego stosowanego u ludzi jest każde niekorzystne i niezamierzone działanie tego leku.
- Stosowanego zgodnie z zaaprobowanymi wskazaniami.
- Stosowanymi poza zaaprobowanymi wskazaniami rejestracyjnymi / off-label use /.
- Stosowanego w celach pozamedycznych.
- Wynikającego z nadużywania leku.
- Wynikającego z przedawkowania leku-zatrucia.
- Wynikającego z popełnionego błędu.

Kontrola leku na rynku

- **PHS** badanie porejestracyjne
- **PASS** porejestracyjne badanie bezpieczeństwa , jeżeli są nieinterwencyjne to te powinny być mimo to zgłoszone do URPL oraz Komisji Bioetycznej
- **PAES** badanie efektywności Post Authorization Efficacy Study czyli czy lek działa.
- EMA przejściowo wprowadziła rejestr ENCePP jako nowy rejestr badań PASS-porejestracyjnych badań bezpieczeństwa i PAES-badań efektywności
- Leki dopuszczone do obrotu po 01.01.2011 maja nadany od września 2013 roku na 5 lat **czarny odwrócony trójkąt** symbol oznaczenia szczególnej kontroli bezpieczeństwa i skuteczności.

HTA, NICE, AOTM

- HTA=Health Technology Assessment : ocena technologii medycznych lekowych i nielekowych.
- NICE= National Institute for Health and Clinical Excellence, brytyjska samodzielna agencja pozarządowa wydająca rekomendacje w sprawie oceny technologii medycznych.
- AOTM=Agencja Oceny Technologii Medycznych zajmuje się w Polsce oceną technologii medycznych lekowych w połączeniu z możliwościami finansowymi MZ. Wydaje się ,że lepszym rozwiązaniem byłaby ocena merytoryczna skuteczności, przydatności danej technologii medycznej. Natomiast decyzja o sposobie jej finansowania winna być podejmowana poza AOTM
- *Qaly -kosztu uzyskania dodatkowego roku życia skorygowanego o jakość, a w przypadku braku możliwości wyznaczenia tego kosztu — kosztu uzyskania dodatkowego roku życia, ustala się w wysokości trzykrotności Produktu Krajowego Brutto na jednego mieszkańca.*
- Teraz mamy tak: lek jest dobry ale brak nam forsy to twierdzimy do czasu zobaczenia pieniędzy, że jest zły.
- Drugim grzechem AOTM jest zbyt małe zainteresowanie nielekowymi technologiami medycznymi – kosztowne operacje, sztuczna hospitalizacja pacjenta.

Oporność, przesyt organizmu

- Efekt tachyfilaksji zmęczenie organizmu na lek podawany przewlekłe.
- W organizmie powstają przeciwciała na konkretny lek np. problem leczenia SM.
- Zła reakcja na substancje uzupełniające przy akceptacji tej samej substancji czynnej.
- Nie ograniczajmy administracyjnie dostępu do leków niosących postęp terapeutyczny.

Z drugiej strony nie zamieniać leku. Leki , które nie mogą podlegać automatycznej substytucji

- 1/Wąski indeks terapeutyczny.
- 2/ Nieliniowa farmakokinetyka,
- 3/ Odchylenia biorównoważności dopuszczalne dla generyków od -20% do +25%.
- 4/ Stabilne tylko w wąskim przedziale pH.
- 5/ Mieszanki substancji czynnych o różnych formach aktywności optycznej RS.
- 6/ Leki typu pro-drugs czyli leki o znacznym metabolizmie w organizmie pacjenta.
- 7/ Metabolizowane przez enzymy o dużym polimorfizmie genetycznym CYP3A4.
- 8/ O bardzo długim okresie biologicznego półtrwania.
- 9/ O modyfikowanej postaci leku np. formy retard.
- 10/ leki zawierające substancje czynne dla których najmniejsze stężenie leku we krwi niezbędne do wywołania efektu terapeutycznego jest bardzo zmienne.
- W trakcie kuracji nie zamieniamy leków : przeciwpadaczkowych, przeciwartmicznych, psychotropowych, antykoncepcyjnych, stosowanych w podwyższonym ciśnieniu, leków biologicznych.
- Uwaga: pacjent pediatryczny, geriatryczny, atopowy czyli reagujący atypowo na leki

Bardzo Państwu dziękuję za uwagę

- Jestem osobą , która od 40 lat zajmuje się lekami i za nic na świecie nie zamieniłbym swojego wykształcenia farmaceutycznego na inne.
- Leki są moim pomysłem na życie zawodowe i zarazem ogromną pasją i fascynującą przygodą.
- Jeszcze raz bardzo dziękuję Państwu oraz Organizatorom za zaproszenie.
- Leszek Borkowski 604-076-000, e-mail:c@data.pl